

Julia Włodarczyk

Wydział Ekonomii, Uniwersytet Ekonomiczny
w Katowicach, Polska

Martyna Bieleń

Wydział Ekonomii, Uniwersytet Ekonomiczny
w Katowicach, Polska

Sylwia Wajnbrener

Wydział Ekonomii, Uniwersytet Ekonomiczny
w Katowicach, Polska

Teoria instytucjonalnego dopasowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych – założenia i próba weryfikacji dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej

The Institutional FDI Fitness Theory: Assumptions
and an Attempt at Verification for Central
and Eastern European Countries

Streszczenie

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) odgrywają kluczową rolę we wzroście i rozwoju gospodarczym większości krajów. Wzbudza to wśród badaczy i decydentów duże zainteresowanie determinantami napływu BIZ. Spośród licznych propozycji teoretycznych teoria instytucjonalnego dopasowania BIZ, w której wyróżniono cztery grupy instytucji determinujących napływ inwestycji (społeczno-kulturowe, związane z systemem edukacji, rynkowe oraz rządowe), dotychczas nie była przedmiotem dyskusji w literaturze polskojęzycznej. Celem pracy jest przedstawienie założeń teorii instytucjonalnego dopasowania BIZ oraz dotychczasowej literatury empirycznej jej poświęconej, a także próba empirycznej weryfikacji tej teorii w kontekście krajów Europy Środkowej i Wschodniej w okresie 2004–2022. W badaniach empirycznych wykorzystano metody analizy danych przekrojowych (jak w oryginalnym badaniu) oraz panelowych z efektami stałymi. Dowiedziono, że w krajach Europy Środkowej i Wschodniej pierwszoplanową rolę w przyciąganiu BIZ odgrywają instytucje rynkowe. Napływ BIZ jest dodatnio związany z poziomem PKB per capita, populacją ogółem, populacją miejską oraz wpływami z tytułu podatków. Instytucje rządowe, związane z systemem edukacji oraz społeczno-kulturowe, wydają się mieć znaczenie marginalne. W oszacowaniach statystycznie istotne są także zmienne czasowe oraz opóźnione wartości napływu BIZ (w analizie panelowej). W przyszłych badaniach warto dokonać rewizji zmiennych uznawanych za reprezentatywne dla poszczególnych grup instytucji oraz przeanalizować rolę tempa zmian instytucjonalnych jako modera tora zależności między instytucjami a napływem BIZ.

Słowa kluczowe:

Europa Środkowo-Wschodnia,
bepośrednie inwestycje
zagraniczne (BIZ), instytucje, teoria
instytucjonalnego dopasowania BIZ

Kody klasyfikacji JEL:

E02, F21, P33

Historia artykułu:

nadestany: 1 sierpnia 2024 r.

poprawiony: 5 listopada 2024 r.

zaakceptowany: 7 stycznia 2025 r.

Abstract

Foreign direct investment (FDI) plays a crucial role in the economic growth and development of most countries, generating significant interest among researchers and policymakers in its determinants. The institutional FDI fitness theory, which

Keywords:

Central and Eastern Europe, foreign direct investment (FDI), institutions, institutional FDI fitness theory

JEL classification codes:

E02, F21, P33

Article history:

submitted: August 1, 2024

revised: November 5, 2024

accepted: January 7, 2025

identifies four groups of institutions shaping investment inflows (socio-cultural, education system-related, market, and governmental), has not yet been addressed in the Polish-language literature. This paper outlines the core assumptions of the theory, reviews the relevant empirical studies, and tests its applicability to Central and Eastern European countries over 2004–2020. Using both cross-sectional data analysis methods (as in the original study) and fixed-effects panel data, we find that market institutions play a primary role in attracting FDI to the CEE region. FDI inflows are positively correlated with GDP per capita, total population, urban population, and tax revenues, while governmental, education system-related, and socio-cultural institutions appear to be of marginal significance. The estimates also show that time variables and lagged values of FDI inflows (in panel analysis) are statistically significant. Future research could refine the selection of variables representing all groups of institutions and examine the pace of institutional change as a moderator in the analysed relationship.

Wstęp

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) zasadniczo zwiększają efektywność alokacji kapitału w gospodarkach narodowych i w gospodarce światowej, stymulując wzrost oraz rozwój społeczno-gospodarczy [Rostow, 1960]. Przyczyniają się do tworzenia nowych miejsc pracy, transferu technologii, podnoszenia kwalifikacji pracowników oraz zwiększania konkurencyjności przedsiębiorstw na rynkach lokalnych i globalnych [Starzyńska, 2012]. Napływ inwestycji zagranicznych zależy od wielu czynników, takich jak ekonomiczna atrakcyjność danego obszaru, obejmująca infrastrukturę, dostępność zasobów naturalnych, warunki biznesowe, regulacje prawne oraz poziom wykształcenia i dostępność siły roboczej. Istotną rolę w przyciąganiu lub odpychaniu BIZ odgrywają również czynniki instytucjonalne, społeczne i kulturowe [OECD, 2022].

Determinanty napływu BIZ można analizować w kontekście motywów umiędzynarodowienia przedsiębiorstw, takich jak przewagi własnościowe [Dunning, 1979; Hymer, 1960] czy korzyści z internalizacji działalności gospodarczej [Buckley, Casson, 1976], lub przez pryzmat charakterystyk krajów przyciągających inwestycje, uwzględniając np. koszty czynników produkcji [Kojima, 1975], różnice w sile walut [Aliber, 1970] oraz czynniki lokalizacyjne. Wielu badaczy łączy analizę czynników mikro- i makroekonomicznych, poczynając od eklektycznej teorii Dunninga [1977], przez implikacje płynące z nowej teorii handlu, po modele wyjaśniające zróżnicowanie decyzji o ekspansji międzynarodowej w kontekście heterogeniczności przedsiębiorstw (por. np. Cieślik [2017, 2019]). W niniejszym artykule przyjęto perspektywę makroekonomiczną, skoncentrowaną na instytucjonalnych czynnikach sprzyjających napływowi BIZ.

Jedną z najbardziej charakterystycznych teorii, które dają spójne ramy analizy instytucji jako determinant napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, jest teoria instytucjonalnego dopasowania BIZ (ang. *institutional FDI fitness theory*), zaproponowana w 1998 r. przez Wilhelms [1998a]. Teoria ta wyjaśnia zdolność krajów do przyciągania, absorpcji oraz utrzymania napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych poprzez dopasowanie instytucji (społeczno-kulturowych, związanych z systemem edukacji, rynkowych oraz rządowych) do wymagań inwestorów [Wilhelms, 1998a]. Dopasowanie instytucji stymuluje akumulację kapitału oraz rozwój społeczno-gospodarczy [Harms, Ursprung, 2002]. Pełniejsze zrozumienie roli instytucji w napływie BIZ może dostarczyć wskazówek praktycznych umożliwiających podjęcie działań zmierzających ku zwiększeniu atrakcyjności inwestycyjnej gospodarek narodowych lub regionów.

Dotychczas teoria instytucjonalnego dopasowania BIZ nie została omówiona w literaturze polskojęzycznej ani nie została wykorzystana w badaniach związku pomiędzy jakością instytucji a napływem BIZ do krajów Europy Środkowej i Wschodniej. To stanowi wyraźną lukę badawczą, którą wypełnia niniejszy artykuł. Jego celem jest nie tylko przedstawienie założeń teorii instytucjonalnego dopasowania BIZ oraz dotychczasowej literatury empirycznej jej poświęconej, ale także próba oceny zależności między czynnikami instytucjonalnymi a napływem BIZ do krajów Europy Środkowej i Wschodniej w latach 2004–2022.

Struktura artykułu odpowiada postawionym celom. Najpierw zarysowano wybrane wątki z literatury odnoszącej się do związków między instytucjami a napływem BIZ, założeń teorii instytucjonalnego dopasowania BIZ oraz dotychczasowych badań uwzględniających założenia omawianej teorii. W dalszej części przedstawiono dane i metody wykorzystane w badaniach empirycznych, wyniki badań dotyczących krajów Europy Środkowej i Wschodniej, a także krótkie omówienie otrzymanych wyników. W zakończeniu podsumowano najważniejsze wnioski.

Przegląd literatury

Literatura poświęcona związkowi między instytucjami a BIZ nawiązuje do osiągnięć ekonomii instytucjonalnej: od obserwacji **Veblena [1899]** (instytucje mogą zarówno stabilizować, jak i hamować zmiany społeczne i ekonomiczne), przez wnioski **Northa [1990]** (definiowanie instytucji jako zasad normujących funkcjonowanie gospodarki i społeczeństwa), po stwierdzenia **Williamsona [2000]** (akcentowanie roli instytucji w obniżaniu kosztów transakcyjnych i redukcji niepewności). Wpływ instytucji na napływ BIZ nie jest oczywisty. W świetle teorii mikroekonomicznych obniżenie kosztów transakcyjnych i redukcja niepewności mogą przełożyć się na zwiększenie zainteresowania przedsiębiorstw bezpośrednimi formami ekspansji (takimi jak eksport) kosztem strumienia BIZ. Jednakże perspektywa kosztów transakcyjnych w ujęciu instytucjonalnym przewiduje wystąpienie pozytywnego związku między porządkiem instytucjonalnym a napływem BIZ **[Bandelj, 2002]**.

Istotnie, stabilne i przewidywalne instytucje okazują się kluczowe dla przyciągania BIZ **[Chakrabarti, 2001]**. **Globerman i Shapiro [2002]** uznali krajowe instytucje za specyficzną infrastrukturę i wykazali, że inwestycje w tę infrastrukturę skutkują większym napływem BIZ. **Bénassy-Quéré, Coupet i Mayer [2007]**, badając wpływ takich czynników jak korupcja, stabilność polityczna i efektywność rządu na napływy inwestycji zagranicznych, stwierdzili, że wyższa jakość instytucjonalna zwiększa napływy BIZ. **Daude i Stein [2007]** oraz **Gani [2007]** potwierdzili istnienie pozytywnego wpływu jakości instytucjonalnej na strumień BIZ. Dotyczy to także instytucji nieformalnych, których wysoka jakość, oparta na zaufaniu i reputacji, umożliwia skuteczne egzekwowanie umów, dostęp do wiarygodnych informacji niezbędnych do podejmowania decyzji biznesowych oraz redukcję kosztów transakcyjnych **[Seyoum, 2011]**. Niektóre czynniki instytucjonalne mają większe znaczenie w przyciąganiu inwestycji niż inne. W badaniu **Kurul i Yalta [2017]** szczególnie istotne okazały się: kontrola korupcji, sprawność rządu oraz równość i przejrzystość prawna. Słaba jakość instytucji utrudnia przepływy inwestycji – działa jak specyficzny podatek i zwiększa koszty działalności gospodarczej **[Sabir, Rafique, Abbas, 2019]**. Według **Phiriego [2022]** napływ BIZ może być ograniczony przez niski poziom innowacji oraz niedorozwój systemu edukacji i ochrony zdrowia. **Kayamba [2023]** wykazała, że same instytucje nie przekładają się bezpośrednio na zwiększony napływ BIZ, natomiast poprawa praworządności i kontroli korupcji tworzy lepsze środowisko biznesowe, co zachęca inwestorów do lokowania kapitału w badanych krajach. Brak stabilności instytucjonalnej, w szczególności odnoszącej się do rządu, może negatywnie wpływać na przepływy BIZ **[Cieślak, Hamza, 2023]**, a polityka prokonkurencyjna i ograniczenie ingerencji instytucji rządowych w rynek mogą zwiększyć atrakcyjność kraju dla potencjalnych inwestorów **[Ait Soussane, Mansouri, 2023]**. Wreszcie **Mucha i Fetai [2024]** stwierdzili, że tylko dwa aspekty jakości instytucjonalnej mają znaczący wpływ na napływ BIZ: praworządność ma wpływ negatywny, a stabilność polityczna – pozytywny.

W badaniach empirycznych odnoszących się do Europy Środkowej i Wschodniej, która przyciągała uwagę badaczy szczególnie po okresie transformacji systemowej, również potwierdzono znaczenie instytucji dla napływu BIZ. Przykładowo, **Bandelj [2002]** zaproponowała zastosowanie podejścia relacyjnego, które podkreśla instytucjonalne, polityczne, ekonomiczne i kulturowe powiązania między krajami inwestora i gospodarza. Stwierdziła, że charakterystyki krajów z tego obszaru w ograniczonym stopniu wyjaśniają przepływy BIZ, za to relacje polityczne, migracyjne, handlowe i kulturowe między inwestorami a gospodarzami wywołują efekty silne i pozytywne. **Campos i Kinoshita [2003]**, badając 25 gospodarek w latach 1990–1998, stwierdzili, że wysoka jakość instytucji, reprezentowana przez praworządność i jakość biurokracji (odzwierciedlającej poziom korupcji i obciążenia regulacyjne), stymuluje napływ BIZ do regionu. **Tintin [2011]** potwierdził, że instytu-

cje (szczególnie wolność gospodarcza) mają ekonomicznie istotny wpływ na napływ BIZ do krajów Europy Środkowej i Wschodniej, przy czym znaczenie instytucji jest zróżnicowane sektorowo. Ponadto **Tintin [2011]** udokumentował ekonomicznie istotny wpływ wielkości PKB, otwartości handlowej oraz członkostwa w Unii Europejskiej. Z kolei **Ciesielska-Maciągowska i Kołtuniak [2021]** potwierdzili znaczenie instytucji jako determinant BIZ w odniesieniu do ochrony własności i własności intelektualnej, praw inwestorów i udziałowców mniejszościowych, jakości standardów audytu i sprawozdawczości oraz niezależności sądów powszechnych.

W literaturze poświęconej BIZ analizuje się zarówno instytucje formalne (zwłaszcza regulacyjne i polityczne), jak i instytucje nieformalne (takie jak kultura, religia, zaufanie oraz sieci społeczne) **[Du, Lu, Tao, 2012; Mondolo, 2019]**, zazwyczaj jednak nie uwzględnia się ich hierarchii. Teoria instytucjonalnego dopasowania BIZ proponuje hierarchiczne rozróżnienie czterech grup instytucji decydujących o napływie inwestycji **[Wilhelms, 1998a]**. Są to kolejno instytucje: społeczno-kulturowe, związane z systemem edukacji, rynkowe oraz rządowe (por. tabela 1).

Tabela 1. Hierarchia instytucji w teorii instytucjonalnego dopasowania BIZ

Instytucje	Rola instytucji	Kapitał	Analizowane wymiary
rządowe	główny czynnik kształtujący środowisko dla BIZ, tworzenie korzystnego klimatu inwestycyjnego poprzez stabilną politykę, przejrzystość i skuteczną regulację	polityczny	• otwartość gospodarcza • praworządność • korupcja
rynkowe	wspieranie otwartości i konkurencyjności rynków, tworzenie regulacji chroniących inwestorów, gwarantujących stabilność i przewidywalność	fizyczny i finansowy	• PKB per capita • handel zagraniczny • wpływy podatkowe • urbanizacja • dostęp do kredytu • dostęp do energii
związane z systemem edukacji	kształtowanie elastyczności i innowacyjności społeczeństwa, umożliwienie przyswojenia różnorodnych sposobów myślenia i działania	ludzki	• zapisy do szkół podstawowych
społeczno-kulturowe	kształtowanie podstawowych wartości, norm i przekonań w społeczeństwie	społeczno-kulturowy	• zmienne regionalne

Źródło: opracowanie własne na podstawie: **Wilhelms [1998a]**.

U podstawy hierarchii przedstawionej w tabeli 1 znajdują się instytucje charakteryzujące się największym rozproszeniem oraz inercją. Kolejne poziomy wskazują na rosnącą koncentrację instytucji oraz szybsze tempo zachodzenia zmian. Każda grupa instytucji odgrywa istotną rolę w generowaniu i akumulacji specyficznego rodzaju kapitału, który jest niezbędny do przyciągania inwestycji zagranicznych **[Agrawal, 2015]**. Warto zauważyć, że zmiany w instytucjach społeczno-kulturowych mają charakter ewolucyjny i są najczęściej uwarunkowane wieloma czynnikami. Wartości, normy, tradycje i zwyczaje nie podlegają szybkim zmianom. Instytucje rządowe – w przeciwieństwie do instytucji społeczno-kulturowych – mogą ulegać zmianom zaplanowanym, zdecydowanie szybszym, a nierzadko rewolucyjnym **[Wilhelms, 1998a]**.

W teorii instytucjonalnego dopasowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych przewaga konkurencyjna kraju na arenie międzynarodowej jest determinowana przez jego instytucje, w tym prowadzoną politykę. Kraje, które efektywnie wykorzystują instytucje do stworzenia korzystnych warunków dla inwestorów, często osiągają lepsze wyniki w przyciąganiu bezpośrednich inwestycji zagranicznych **[Wilhelms, 1998a; Wilhelms, 1998b]**, a nierównomierny rozkład inwestycji można interpretować jako wynik zróżnicowanych trajektorii rozwoju instytucji **[Popovici, Călin, 2014]**. Aktywna polityka rządów, ukierunkowana na tworzenie korzystnych warunków dla inwestorów, okazuje się istotna zarówno w krótkim, jak i długim okresie **[Agrawal, 2015]**. Poprzez odpowiednie dostosowanie instytucji społecznych, edukacyjnych, rynkowych i rządowych do potrzeb i oczekiwań inwestorów kraj może zwiększyć swoją atrakcyjność dla inwestorów zagranicznych i dzięki temu osiągnąć wyższy poziom rozwoju gospodarczego i większą konkurencyjność na arenie międzynarodowej **[Janda, Nuangjamnong, 2021]**.

Założenia teorii dopasowania instytucjonalnego BIZ zostały empirycznie przetestowane w odniesieniu do krajów rozwijających się, szczególnie w regionach Afryki, Ameryki Południowej oraz Bliskiego Wschodu (por. np. [Wilhelms \[1998a\]](#); [Karau i Mburu \[2016\]](#); [Awadhi, James i Byaro \[2021\]](#); [Aromasodun \[2022\]](#)). W jednym z pierwszych badań przeprowadzonym w krajach Wspólnoty Wschodnioafrykańskiej, wykazano, że stabilność, rozwój infrastruktury i otwartość gospodarcza są kluczowe dla przyciągania BIZ, a instytucje rządowe kształtują polityki wspierające te czynniki [[Musonera, Nyamulinda, Karuranga, 2010](#)]. Kolejne badania nad krajami ECOWAS z lat 2008–2018 wskazały, że sprawność państwa i wielkość rynku sprzyjają francuskim BIZ, podczas gdy kontrola korupcji, jakość regulacji i obfitość surowców działają negatywnie [[Koffi i in., 2021](#)]. Z kolei analiza BIZ w Afryce Subsaharyjskiej z lat 1986–2015 wykazała, że praworządność, skuteczność rządu, otwartość handlowa i wielkość rynku wspierają napływ inwestycji [[Awadhi, James, Byaro, 2022](#)]. [Aromasodun \[2022\]](#) zauważył, że w Afryce Zachodniej otwartość handlowa i sprawne instytucje mają pozytywny wpływ na BIZ. [Mathebula i Sekgololo \[2023\]](#) wskazali natomiast, że w przypadku chińskich inwestycji w sektor wydobywczy w Demokratycznej Republice Konga słaby potencjał państwa i niestabilna polityka wewnętrzna mogą sprzyjać inwestycjom.

Jak już wspomniano we wstępie, jak dotąd nie prezentowano wyników badań odnoszących założenia teorii dopasowania instytucjonalnego BIZ do krajów Europy Środkowej i Wschodniej, a niniejsze badanie łączy dwa obszary obecne w literaturze – analizę instytucjonalnych determinant BIZ w krajach Europy Środkowej i Wschodniej oraz empiryczną weryfikację teorii instytucjonalnego dopasowania BIZ.

Dane i metody

W badaniu, obejmującym okres 2004–2022, analizą objęto 18 krajów Europy Środkowej i Wschodniej: Albanię, Białoruś, Bośnię i Hercegowinę, Bułgarię, Chorwację, Czechy, Estonię, Litwę, Łotwę, Macedonię Północną, Mołdawię, Polskę, Rumunię, Serbię, Słowację, Słowenię, Ukrainę oraz Węgry. Ze względu na brak danych nie uwzględniono Czarnogóry i Kosowa. Nie brano również pod uwagę danych dotyczących Ukrainy za 2022 r. ze względu na eskalację konfliktu zbrojnego.

Warto zaznaczyć, że większość krajów objętych badaniem to obecnie państwa uznawane za rozwinięte, a sam region Europy Środkowej i Wschodniej charakteryzuje się specyficznym kontekstem historycznym, gospodarczym i politycznym, co ma istotny wpływ na kształt instytucji w tych krajach. Doświadczenie transformacji ustrojowej oraz przystąpienie większości państw do Unii Europejskiej sprawiają, że mimo wielu różnic region ten jest stosunkowo homogeniczny na tle wielu innych regionów świata.

Przy doborze zmiennych wzorowano się na pracy [Wilhelms \[1998a\]](#), jednakże pełne odwzorowanie oryginalnego badania było niemożliwe. W szczególności wskaźnik ryzyka krajowego (ang. *International Country Risk Guide*) zastąpiono wskaźnikami dobrego rządzenia (ang. *Worldwide Governance Indicators*), dotyczącymi praworządności oraz kontroli korupcji (por. także: [Koffi i in. \[2021\]](#); [Awadhi, James i Byaro \[2021\]](#); [Aromasodun, 2022](#)). W momencie przeprowadzania badania nie były również dostępne szeregi czasowe odzwierciedlające gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich czy też komercyjne zużycie energii. Oryginalne zmienne regionalne (dotyczące przynależności do regionu Azji Wschodniej i Pacyfiku oraz przynależności do regionu Afryki Subsaharyjskiej) zastąpiono zmiennymi opisującymi przynależność do Unii Europejskiej oraz przynależność do byłego ZSRR (por. także [Makhavikova \[2018\]](#)). Statystyki opisowe analizowanych zmiennych przedstawiono w tabeli 2.

Wzorując się na pracy [Wilhelms \[1998a\]](#), przyjęto hipotezę, że kraje charakteryzujące się wysokim dopasowaniem instytucjonalnym (mierzonym wysokimi wartościami zmiennych ujętych w tabeli 2 – z wyjątkiem indeksu otwartości gospodarczej oraz wpływów podatkowych) doświadczają wyższych napływów BIZ niż kraje o niskim dopasowaniu instytucjonalnym. Weryfikacja tej hipotezy została przeprowadzona za pomocą analizy regresji. Podobnie jak w pracy [Wilhelms \[1998a\]](#) za punkt wyjścia przyjęto analizę przekrojową opartą na uśrednionych wartościach badanych wielkości. W oryginale wartości dla zmiennych niezależnych były

uśrednione dla okresów pięcioletnich (1978–1982, 1983–1987, 1988–1992), a następnie badano ich wpływ na uśrednione wartości zmiennej zależnej obliczone dla okresów trzyletnich (1983–1985, 1988–1990, 1993–1995). Natomiast w niniejszym badaniu uśredniono wszystkie zmienne w odniesieniu do tych samych okresów (odpowiednio: 2004–2008, 2009–2013, 2014–2018, 2019–2022). Zabieg ten wynikał m.in. z niemożności porównywania decyzji inwestycyjnych podejmowanych przed globalnym kryzysem finansowym i po nim.

Tabela 2. Zmienne analizowane przez Wilhelms [1998a] oraz zmienne uwzględnione w badaniu krajów Europy Środkowej i Wschodniej (2004–2022) wraz ze statystykami opisowymi

Zmienne według Wilhelms [1998a]	Zmienne uwzględnione w badaniu	Liczba obserwacji	Średnia	Odchylenie standardowe	Minimum	Maksimum
Zmienna zależna: napływ BIZ (% PKB)		338	5,78	12,15	–40,09	106,57
Zmienne rządowe						
Indeks otwartości gospodarczej [Sachs, Warner, 1995]	Indeks otwartości gospodarczej (na podstawie Wacziarg i Welch [2008])	341	n.d.	n.d.	0	1
Praworządność (International Country Risk Guide)	Praworządność (Worldwide Governance Indicators)	341	0,18	0,66	–1,30	1,43
Korupcja w rządzie (International Country Risk Guide)	Kontrola korupcji (Worldwide Governance Indicators)	341	0,02	0,58	–1,18	1,58
Zmienne rynkowe						
PKB per capita w cenach rynkowych (USD)		341	11 217,38	6 851,83	897,18	29 331,06
Populacja całkowita		341	9 746 723	12 100 000	1 314 545	47 500 000
Populacja miejska (% populacji całkowitej)		341	61,14	9,67	42,49	80,33
Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich (osoby na kilometr kwadratowy)	Brak danych	.	.	.	.	.
Handel zagraniczny (% PKB)		341	115,82	31,81	58,47	204,12
Wpływy podatkowe (% PKB)		315	18,57	2,59	12,02	25,35
Kredyt krajowy udzielony przez banki (% PKB) z wyłączeniem sektora publicznego	Kredyt krajowy udzielony przez banki sektorowi prywatnemu (% PKB)	325	66,76	95,97	0,19	524,52
Komercyjne zużycie energii (kg ekwiwalentu ropy naftowej na mieszkańca)	Brak danych	.	.	.	.	.
Zmienna edukacyjna						
Zapisy do szkół podstawowych (brutto)		319	98,86	5,45	82,21	114,04
Zmienne społeczno-kulturowe						
Zmienne regionalne (zmienne binarne: przynależność do regionu Azji Wschodniej i Pacyfiku, przynależność do regionu Afryki Subsaharyjskiej)	Zmienne regionalne (zmienne binarne: przynależność do Unii Europejskiej, przynależność do byłego ZSRR)	341	n.d.	n.d.	0	1
Zmienne czasowe	Zmienne czasowe	341	n.d.	n.d.	1	4

Uwagi: Indeks otwartości gospodarczej przyjmuje wartość 1 dla Białorusi i Ukrainy, które zostały uznane przez Wacziarga i Welch [2008] za gospodarki centralnie planowane. Zmienne czasowe dotyczą czterech okresów: 2004–2008, 2009–2013, 2014–2018 oraz 2019–2022.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Wilhelms [1998a]; World Development Indicators [2024].

Następnie, uwzględniając panelowy charakter analizowanych danych, dokonano estymacji statycznych modeli panelowych z efektami stałymi zarówno bez opóźnionej zmiennej objaśnianej, jak i z nią. W przypadku estymacji opartych na uśrednionych wartościach zmiennych liczba obserwacji jest niewielka, a szereg jest bardzo krótki, co sprawia, że estymator wewnątrzgrupowy modelu dynamicznego traci zgodność

(por. np. **Dańska-Borsiak** [2011: 73–74]). Dlatego też w kolejnym kroku przedstawiono wyniki estymacji modeli opierających się na oryginalnych szeregach czasowych dotyczących poszczególnych państw (danych rocznych). Ponownie punktem wyjścia była analiza przekrojowa, a następnie analiza panelowa. Warto dodać, że wybór metody najmniejszych kwadratów oraz analizy danych panelowych z efektami stałymi odpowiada dotychczasowej praktyce badawczej (por. np. **Wilhelms** [1998a]; **Bandelj** [2002]; **Campos, Kinoshita** [2003]; **Tintin** [2011]).

Przyjęta strategia empiryczna odzwierciedla próbę zbudowania pomostu między oryginalnymi badaniami przekrojowymi, opartymi na wielkościach uśrednionych, a analizami danych panelowych o rocznej częstotliwości, stosowanych w wielu analizach makroekonomicznych. Zabieg ten ma na celu nie tylko ułatwienie porównywania wyników z wynikami badań przeprowadzonych przez innych badaczy, ale także rozpoczęcie szerszej dyskusji na temat optymalnego ujęcia modelowego tempa zmian instytucjonalnych, które zgodnie z teorią instytucjonalnego dopasowania BIZ jest różne w przypadku poszczególnych grup instytucji.

Wyniki

Wyniki badań empirycznych zestawiono syntetycznie w tabeli 3. Jak już wspomniano, podobnie jak w pracy **Wilhelms** [1998a] pierwszy krok przyjętej strategii empirycznej opierał się na analizie przekrojowej odniesionej do uśrednionych wartości badanych wielkości (model 1). Osiągnięto podobny poziom dopasowania do danych (R^2 powyżej 0,3), jednak wyniki otrzymane dla 18 krajów Europy Środkowej i Wschodniej są diametralnie różne od wyników **Wilhelms** [1998a], badającej 67 krajów rozwijających się, co może sugerować znacznie mniejszą różnorodność analizowanego regionu. W modelu 1 istotną determinantą napływu BIZ okazały się jedynie zapisy do szkół podstawowych oraz zmienne czasowe, obrazujące spadek napływu BIZ po wybuchu globalnego kryzysu finansowego. Zastosowanie eliminacji wstecznej (model 1a) zmienia obraz analizowanych zależności, statystycznie istotne okazują się bowiem: indeks otwartości gospodarczej (mniejszy napływ BIZ do gospodarek uznawanych za centralnie planowane), udział populacji miejskiej w populacji całkowitej (większy napływ BIZ do gospodarek bardziej zurbanizowanych), wpływy podatkowe (wbrew postawionej hipotezie obserwuje się dodatnią zależność między wpływami podatkowymi a napływem BIZ).

Co istotne, **Wilhelms** [1998a] nie uwzględnia panelowego charakteru analizowanych danych ani opóźnień zmiennej objaśnianej. Modele 2 i 3 (tabela 3) opierają się na analizie danych panelowych (z efektami stałymi) i pokazują, że w zasadzie żadna zmienna instytucjonalna nie ma znaczenia dla napływu BIZ do krajów Europy Środkowej i Wschodniej w badanym okresie. W modelu 2 statystycznie istotne były jedynie współczynniki zmiennych czasowych, a w modelu 3 – współczynnik dla opóźnionej zmiennej objaśnianej. Oba modele panelowe wyraźnie pokazują spadek napływu BIZ do badanych krajów po wybuchu globalnego kryzysu finansowego. Eliminacja wsteczna (model 3a) ponownie jednak wzbogaca otrzymany obraz. Większy napływ BIZ następuje do krajów o wyższym poziomie PKB per capita i większej populacji oraz cechujących się mniejszymi obrotami handlowymi.

W tabeli 3 przedstawiono również modele opierające się na oryginalnych szeregach czasowych dla poszczególnych państw (danych rocznych). Ponownie punktem wyjścia była analiza przekrojowa, a następnie analiza panelowa. W przypadku analizy przekrojowej (model 4) otrzymano statystycznie istotne współczynniki dla wielu zmiennych, oznaczające pozytywny związek napływu BIZ z urbanizacją, przychodami podatkowymi i skolaryzacją (na poziomie podstawowym), a także mniejszy napływ BIZ do krajów członkowskich Unii Europejskiej z regionu Europy Środkowej i Wschodniej. Eliminacja wsteczna (model 4a) prowadzi ponadto do konkluzji, że mniejszy napływ BIZ następuje do gospodarek uznawanych za centralnie planowane, a większy – do krajów silnie zaangażowanych w wymianę handlową z zagranicą.

Uwzględnienie panelowego charakteru danych analizowanych w ujęciu rocznym sprawia, że współczynniki dla wszystkich zmiennych instytucjonalnych stają się statystycznie nieistotne (modele 5 i 6). W tym wypadku nawet eliminacja wsteczna nie wskazuje na żadną istotną zmienną instytucjonalną (model 6a). Biorąc pod uwagę fakt, że dopasowanie modeli 5, 6 i 6a jest dużo słabsze niż modeli 2, 3 i 3a, można tę obserwację potraktować jako potwierdzenie specyficznej, inercyjnej dynamiki zmian instytucjonalnych, wymagającej dalszych badań.

Tabela 3. Determinanty napływu BIZ do krajów Europy Środkowej i Wschodniej w świetle teorii dopasowania instytucjonalnego BIZ

Model	1	1a	2	3	3a	4	4a	5	6	6a
Typ analizy	przekrojowa			panelowa		przekrojowa			panelowa	
Rodzaj danych	średnie dla czterech okresów					dane roczne				
Indeks otwartości gospodarczej	-4,639 (10,97)	-4,554* (2,315)	.	.	.	-6,249 (5,747)	-6,640*** (1,516)	.	.	.
Praworządność	2,809 (7,769)		6,943 (5,784)	0,414 (7,273)		1,942 (4,550)		1,639 (3,856)	0,499 (4,063)	
Kontrola korupcji	3,877 (6,371)		-6,748 (10,85)	-12,64 (20,08)		2,810 (4,998)		0,280 (4,656)	0,444 (5,042)	
PKB per capita	-0,000398 (0,000734)		0,00197 (0,00124)	0,00272 (0,00175)	0,00197* (0,00111)	-0,000310 (0,000302)		0,000447 (0,000300)	5,57e-05 (0,000196)	
Populacja całkowita	5,98e-08 (1,20e-07)		-2,10e-06 (3,11e-06)	3,95e-06 (7,17e-06)	5,93e-06* (3,12e-06)	6,14e-08 (6,61e-08)		9,87e-07 (1,57e-06)	1,92e-06 (1,77e-06)	
Populacja miejska	0,209 (0,132)	0,208* (0,110)	0,600 (0,407)	0,0502 (1,056)		0,221** (0,0855)	0,252*** (0,0665)	0,196 (0,161)	-0,673 (0,446)	
Handel zagraniczny	0,0384 (0,0488)		-0,0487 (0,107)	-0,155 (0,282)	-0,131* (0,0737)	0,0414 (0,0311)	0,0351* (0,0190)	-0,0286 (0,0533)	-0,0208 (0,0548)	
Wpływy podatkowe	0,602 (0,476)	0,654* (0,364)	-0,749 (0,679)	-0,796 (0,889)		0,680* (0,346)	0,632** (0,288)	-0,0415 (0,238)	-0,447 (0,314)	
Kredyt krajowy	-0,00157 (0,00633)		-0,00482 (0,0399)	-0,0182 (0,0751)		0,000373 (0,00369)		0,0393 (0,0322)	0,0141 (0,0242)	
Zapisy do szkół podstawowych	0,213* (0,119)		0,253 (0,210)	0,00619 (0,350)		0,156** (0,0721)		0,0558 (0,175)	-0,0708 (0,185)	
Kraje UE	-4,528 (3,146)		-5,513 (4,936)	3,319 (7,666)		-3,556* (1,879)	-2,556*** (0,744)	-1,612 (1,648)	-0,257 (1,931)	
Kraje b. ZSRR	-0,211 (3,971)		.	.	.	0,739 (2,650)		.	.	.
Zmienne czasowe (kategoria bazowa 2004–2008)										
Okres 2009–2013	-4,675** (2,281)	-5,023*** (1,684)	-11,36* (6,239)			-5,792*** (1,599)	-5,990*** (1,238)	-8,477** (3,335)	-8,566** (3,469)	-6,012* (2,912)
Okres 2014–2018	-5,249*** (1,941)	-5,599*** (1,798)	-11,63* (5,910)	-0,744 (4,651)		-6,523*** (1,848)	-6,595*** (1,751)	-7,723*** (2,434)	-6,711*** (2,169)	-5,636* (2,716)
Okres 2019–2022	1,005 (2,584)		-12,63* (6,908)	-1,920 (8,948)		1,264 (3,078)		-1,629 (2,703)	0,595 (3,178)	
Napływ BIZ w poprzednim okresie/roku				-0,352* (0,175)	-0,375** (0,156)				0,118*** (0,0329)	0,133*** (0,0322)
Obserwacje	70	72	70	54	54	292	315	292	280	320
R ²	0,307	0,233	0,302	0,407	0,362	0,153	0,130	0,096	0,118	0,090
Liczba krajów			18	18	18			18	18	18

Uwagi: W nawiasach podano odporne błędy standardowe. Oznaczenia poziomów istotności: *** p < 0,01, ** p < 0,05, * p < 0,1. Wszystkie specyfikacje zawierały wyraz wolny. W modelach panelowych z powodu współliniowości pominięte zostały dwie zmienne: zmienna rządowa (indeks otwartości gospodarczej) oraz zmienna kulturowa (kraje b. ZSRR). Por. także uwagę pod tabelą 2.

Źródło: obliczenia własne.

W przeprowadzonym badaniu potwierdzono przede wszystkim znaczenie instytucji rynkowych. Napływ BIZ do krajów Europy Środkowej i Wschodniej jest dodatnio związany z poziomem PKB per capita, populacją ogółem, populacją miejską oraz wpływami z tytułu podatków. Wolumen handlu zagranicznego w analizie przekrojowej wykazywał pozytywny związek ze strumieniami BIZ (np. model 4a), natomiast w analizie panelowej ujemny (np. model 3a). Dostęp do kredytu okazał się statystycznie nieistotny. W niniejszym badaniu, w analizie panelowej, uwzględniono również opóźnione wartości napływu BIZ do poszczególnych krajów, które istotnie determinują napływ BIZ w kolejnym okresie, przy czym w ujęciu rok do roku zależność ta jest dodatnia (model 6 i 6a), a w ujęciu wieloletnim obserwuje się stopniowe osłabienie strumienia BIZ (model 4 i 4a), odzwierciedlające globalne zawirowania w badanym okresie.

Nie potwierdzono istotnego znaczenia instytucji rządowych. W niektórych specyfikacjach zmienna edukacyjna wykazywała istotny statystycznie, dodatni związek z napływem BIZ. W modelach 4 i 4a istotny okazał się również współczynnik dla zmiennej obrazującej członkostwo w Unii Europejskiej, odpowiadającej regionalnym zmiennym społeczno-kulturowym z badania oryginalnego. Do ujemnej wartości współczynnika dla przynależności do Unii Europejskiej należy podchodzić z ostrożnością, ponieważ kraje takie jak Bułgaria, Rumunia (a także Chorwacja) doświadczyły znaczącego napływu BIZ w okresie poprzedzającym wybuch globalnego kryzysu finansowego, który w ich przypadku przypadał jednocześnie na okres przedakcesyjny lub jego część. W analizie panelowej (przeprowadzonej dla danych zarówno uśrednionych, jak i rocznych) efekt ten był statystycznie nieistotny.

Przeprowadzone analizy wskazują, że choć w teorii instytucjonalnego dopasowania BIZ wszystkie grupy instytucji mają istotne znaczenie, to jednak w latach 2004–2022 w krajach Europy Środkowej i Wschodniej pierwszoplanową rolę w przyciąganiu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do tego regionu odgrywały instytucje rynkowe. Czynniki rządowe, związane z instytucjami kulturowymi oraz systemem edukacji, wydają się mieć znaczenie marginalne.

Omówienie wyników

Jak już wspomniano wcześniej, prace empiryczne nawiązujące do teorii dopasowania instytucjonalnego BIZ odnoszą się głównie do krajów rozwijających się Afryki, Ameryki Południowej oraz Bliskiego Wschodu (np. [Wilhelms \[1998a\]](#); [Karau, Mburu \[2016\]](#); [Awadhi, James, Byaro \[2021\]](#); [Aromasodun \[2022\]](#)). Brak wcześniejszych prac poświęconych napływowi BIZ do krajów Europy Środkowej i Wschodniej ogranicza możliwość porównania uzyskanych wyników z dotychczasowymi rezultatami analiz w tym obszarze.

Porównując otrzymane rezultaty z wynikami uzyskanymi przez [Wilhelms \[1998a\]](#), stwierdzono największe podobieństwa w odniesieniu do znaczenia instytucji rynkowych dla napływu BIZ. Oprócz dostępu do kredytu współczynniki dla każdej zmiennej związanej z instytucjami rynkowymi (PKB per capita, populacja całkowita, populacja miejska, handel zagraniczny, wpływy podatkowe) były statystycznie istotne. Najważniejsza różnica w stosunku do badania oryginalnego dotyczy wpływu z tytułu podatków, które u [Wilhelms \[1998a\]](#) były związane ze strumieniem BIZ ujemnie. W innych pracach także wykazywano, że instytucje rynkowe takie jak otwartość handlowa czy wielkość rynku wspierają napływ inwestycji (por. np. [Campos, Kinoshita \[2003\]](#); [Koffi i in. \[2021\]](#); [Awadhi, James, Byaro \[2022\]](#); [Aromasodun \[2022\]](#)).

Przeprowadzone badanie nie potwierdziło istotnej roli instytucji rządowych w przyciąganiu BIZ. Jest to obserwacja nietypowa, ponieważ wielu autorów akcentuje ich rolę (np. [Musonera, Nyamulinda, Karuranga \[2010\]](#)), a w szczególności rolę praworządności [[Campos, Kinoshita, 2003](#); [Awadhi, James, Byaro, 2022](#); [Kayamba, 2023](#)] oraz kontroli korupcji [[Koffi i in., 2021](#)]. Co istotne, nie zawsze rozwinięte instytucje sprzyjają inwestycjom. Czasem to właśnie słaba kontrola korupcji [[Koffi i in., 2021](#)] czy słabość i niestabilność instytucji rządowych [[Mathebula, Sekgololo, 2023](#)] przyciągają więcej inwestycji.

Znaczenie instytucji związanych z systemem edukacji dla napływu BIZ było przedmiotem wielu badań, przy czym nie zawsze analizowano wskaźniki skolaryzacji. Przykładowo, [Carstensen i Toubal \[2004\]](#) wykazali dodatnią zależność między stosunkiem liczby pracowników wykwalifikowanych do niewykwalifikowanych

zatrudnionych w przedsiębiorstwach (ang. *skill ratio*) a napływem BIZ. **Minigou i Tapsoba [2020]** nie stwierdzili istotnej zależności między średnią liczbą lat nauki a napływem BIZ, ale wskazali na znaczenie efektywności systemu edukacji dla napływu BIZ. **Leitão [2023]**, analizując portugalskie BIZ, udokumentował pozytywny wpływ wspólnego języka na inwestycje. Zdobywane w procesie edukacji kompetencje językowe, a zwłaszcza znajomość języka inwestora, ułatwiają komunikację i budują relacje – zgodnie z relacyjnym podejściem **Bandelj [2002]**.

Zaobserwowana persystencja strumieni napływu BIZ, odzwierciedlona w dodatnich i statystycznie istotnych współczynnikach dla opóźnionej zmiennej objaśnianej, stanowi potwierdzenie wyników otrzymanych m.in. przez **Campos i Kinoshita [2003]** czy **Carstensen i Toubal [2004]**, a także wskazuje na kumulatywny charakter zależności między instytucjami a napływem BIZ w czasie.

Zakończenie

Teoria instytucjonalnego dopasowania BIZ wyjaśnia zdolność krajów do przyciągania, absorpcji oraz utrzymania napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych poprzez dopasowanie instytucji do wymagań inwestorów. W teorii wyróżniono cztery grupy instytucji: społeczno-kulturowe, związane z systemem edukacji, rynkowe oraz rządowe, uszeregowane ze względu na ich elastyczność i podatność na zmiany. Zarówno jakość instytucji, jak i możliwość ich dopasowania do potrzeb potencjalnych inwestorów odgrywają kluczową rolę w przyciąganiu inwestycji zagranicznych [**Wilhelms, 1998a**].

Założenia teorii instytucjonalnego dopasowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych zostały potwierdzone przez badania empiryczne dotyczące regionu Europy Środkowej i Wschodniej jedynie częściowo. Potwierdzono istotność instytucji rynkowych, a częściowo także instytucji związanych z systemem edukacji oraz społeczno-kulturowych, ale nie wykazano statystycznej istotności dla instytucji rządowych. Może to wynikać ze specyficznych uwarunkowań regionalnych (np. większej homogeniczności regionu w porównaniu z dużymi grupami krajów rozwijających się analizowanych w innych pracach). Tym samym otrzymane rezultaty różnią się od rezultatów opisanych przez badaczy powołujących się na podejście **Wilhelms [1998a]**, co również potwierdza hipotezę o specyficznych uwarunkowaniach regionalnych.

Niniejsze badanie podlega pewnym ograniczeniom. Przede wszystkim analiza dotyczyła krajów Europy Środkowej i Wschodniej, co oznacza, że uzyskanych wyników nie można odnosić do regionów o odmiennych uwarunkowaniach instytucjonalnych i gospodarczych. Ponadto, niniejsze badanie nie uwzględnia wielu globalnych czynników zewnętrznych, takich jak zmiany geopolityczne.

W dalszych badaniach można przeanalizować wpływ czynników instytucjonalnych ujętych w teorii instytucjonalnego dopasowania BIZ na napływ inwestycji do poszczególnych sektorów i branż gospodarek analizowanego regionu, jak również uwzględnić potencjalnie nieliniowe zależności, np. między sprawnością rządu a BIZ (zarówno bardzo niesprawne, jak i bardzo skuteczne w swych działaniach państwa mogą być postrzegane jako mniej atrakcyjne jako kraje lokaty kapitału). Dodatkowo przeprowadzenie analizy porównawczej z innymi regionami mogłoby pogłębić zrozumienie wpływu instytucji na napływ BIZ, co pozwoli na identyfikację specyficznych uwarunkowań różniących się w zależności od kontekstu geograficznego i kulturowego. Szerzej zakrojone badania empiryczne mogłyby również posłużyć rewizji zmiennych uznawanych za reprezentatywne dla poszczególnych pięt w hierarchii instytucji zaproponowanej przez **Wilhelms [1998a]**. Wreszcie dalsze badania mogłyby pomóc dookreślić rolę czasu oraz tempa zmian instytucjonalnych jako moderatora zależności między instytucjami a napływem BIZ.

Niezależnie od wszelkich kontrowersji związanych z niejednoznacznymi wynikami w literaturze empirycznej teoria instytucjonalnego dopasowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych stanowi ważny głos w dyskusji nad heterogenicznością instytucji i ich wpływem na zjawiska ekonomiczne, takie jak napływ BIZ. Co więcej, można przypuszczać, że lepsze zrozumienie heterogeniczności instytucji w kontekście napływu BIZ stanie się inspiracją nie tylko do badań makroekonomicznych, ale także mikroekonomicznych. Szczególnie obiecujące wydaje się powiązanie heterogeniczności instytucji z heterogenicznością przedsiębiorstw międzynarodowych zaangażowanych w procesy inwestycyjne.

Bibliografia

- Agrawal G. [2015], Foreign direct investment and economic growth in BRICS economies: A panel data analysis, *Journal of Economics, Business and Management*, 3 (4): 421–424.
- Ait Soussane J., Mansouri Z. [2023], The effect of competition policy on FDI location decision: an empirical investigation using data on inward FDI in 38 countries, *Journal of Industrial and Business Economics*, 50 (2): 243–263.
- Aliber R. Z. [1970], A theory of direct foreign investment, w: Kindleberger C. P. (red.), *The international corporation: A symposium*: 17–34, MIT Press, Cambridge.
- Aromasodun O. M. [2022], Determinants of FDI inflows to West Africa: Prospects for regional development and globalization, *BRICS Journal of Economics*, 3 (1): 27–51.
- Awadhi M., James M., Byaro M. [2021], Does institutional development attract foreign direct investments in Sub-Saharan Africa? Dynamic panel analysis, *African Journal of Economic Review*, 10 (1): 117–129.
- Bandelj N. [2002], Embedded economies: Social relations as determinants of foreign direct investment in Central and Eastern Europe, *Social Forces*, 81 (2): 411–444.
- Bénassy-Quéré A., Coupet M., Mayer T. [2007], Institutional determinants of foreign direct investment, *The World Economy*, 30 (5): 764–782.
- Buckley P. J., Casson M. [1976], *Future of the multinational enterprise*, Palgrave Macmillan, London.
- Campos N. F., Kinoshita Y. [2003], *Why does FDI go where it goes? New evidence from the transition economies*, IMF Working Paper No. 2003/228.
- Carstensen K., Toubal F. [2004], Foreign direct investment in Central and Eastern European countries: A dynamic panel analysis, *Journal of Comparative Economics*, 32 (1): 3–22.
- Chakrabarti A. [2001], The determinants of FDIs: sensitivity analyses of cross-country regressions, *Kyklos*, 54 (1): 89–114.
- Ciesielska-Maciągowska D., Kołtuniak M. [2021], Foreign direct investments and home country's institutions: The case of CEE Countries, *European Research Studies Journal*, 24 (1): 335–353.
- Cieślak A. [2017], Ewolucja teorii bezpośrednich inwestycji zagranicznych: Przegląd wybranej literatury przedmiotu, w: Maciejewski M., Wach K. (red.), *Handel zagraniczny i biznes międzynarodowy we współczesnej gospodarce*: 171–189, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków.
- Cieślak A. [2019], What attracts multinational enterprises from the new EU member states to Poland?, *Eurasian Business Review*, 10: 1–17.
- Cieślak A., Hamza S. [2023], Institutional quality and inward FDI: Empirical evidence from GCC economies, *Middle East Development Journal*, 15 (2): 261–290.
- Dańska-Borsiak B. [2011], *Dynamiczne modele panelowe w badaniach ekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Daude C., Stein E. [2007], The institutional quality and FDI, *Economics & Politics*, 19 (3): 317–344.
- Du J., Lu Y., Tao Z. [2012], Institutions and FDI location choice: The role of cultural distances, *Journal of Asian Economics*, 23 (3): 210–223.
- Dunning J. H. [1977], Trade, location of economic activity and the MNE: A search for an eclectic approach, w: Ohlin B., Hesselborn P. O., Wijkman P. M. (red.), *The International Allocation of Economic Activity*: 395–418, Palgrave Macmillan, London.
- Dunning J. H. [1979], Explaining changing patterns of international production: In defence of the eclectic theory, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 41 (4): 269–295.
- Gani A. [2007], Governance and FDI links: Evidence from panel data estimations, *Applied Economics Letters*, 14 (10): 753–756.
- Globerman S., Shapiro D. [2002], Global FDI flows: The role of governance infrastructure, *World Development*, 30 (11): 1899–1919.
- Harms P., Ursprung H. W. [2002], Do civil and political repression really boost foreign direct investments?, *Economic Inquiry*, 40 (4): 651–663.
- Hymer S. H. [1960], *The international operations of national firms: A study of direct foreign investment*, MIT Press, Cambridge.
- Janda J., Nuangjamnong C. [2021], Motives for inward foreign direct investment into Thailand: A quantitative analysis, *AU-GSBe-Journal*, 14 (1): 71–73.
- Karau J. N., Mburu T. K. [2016], Institutional, governance and economic factors influencing foreign direct investment inflows in East Africa, *Journal of Economics and Development Studies*, 4 (3): 87–98.
- Kayamba D. [2023], Institutional quality and inward foreign direct investment in Africa: The moderation effects of ease of doing business, *African Journal of Accounting and Social Science Studies*, 5 (1): 140–164.
- Koffi Y. S. L., Brou E. F., Koffi A. L., Yapo C.-K. L. C. [2021], The keys drivers of FDI attractiveness in ECOWAS countries: Evidence of governance indicators on France FDI, *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 9 (7): 368–383.

- Kojima K. [1975], International trade and foreign investment: Substitutes or complements, *Hitotsubashi Journal of Economics*, 16(1): 1–12.
- Kurul Z., Yalta A. Y. [2017], Relationship between institutional factors and FDI flows in developing countries: New evidence from dynamic panel estimation, *Economies*, 5(17): 1–10.
- Leitão N. C. [2023], A gravity model analysis of Portuguese foreign direct investment, *Economies*, 11(9), 237: 1–52.
- Makhavikova H. [2018], *Determinants of FDI in Central and Eastern Europe: The effects of integration into the European Union*, Springer, Cham.
- Mathebula N. C., Sekgololo M. J. [2023], Africa–China relations: A case of foreign direct investment and the Democratic Republic of Congo's mining sector, *The African Review*, 1: 1–15.
- Miningou É. W., Tapsoba S. J. [2020], Education systems and foreign direct investment: Does external efficiency matter? *Journal of Applied Economics*, 23(1): 583–599.
- Mondolo J. [2019], How do informal institutions influence inward FDI? A systematic review, *Economia Politica*, 36(1): 167–204.
- Mucha S., Fetai B. [2024], The impact of institutional quality on foreign direct investments: Insight from Western Balkan Region, w: *International Scientific Conference on Business and Economics*: 285–303, Springer Proceedings in Business and Economics, Springer Nature Switzerland, Cham.
- Musonera E., Nyamulinda I. B., Karuranga G. E. [2010], FDI fitness in Sub-Saharan Africa: The case of Eastern African Community (EAC), *Journal of International Business Research and Practice*, 4: 1–18.
- North D. C. [1990], *Institutions, institutional change and economic performance*, Cambridge University Press, Cambridge.
- OECD [2022], *Foreign direct investment for development. Maximising benefits, minimising costs*, OECD Publications.
- Phiri J. [2022], Impact of FDI and Development Policies on Welfare in Zambia, *Journal of Research in Economics*, 6(2): 160–180.
- Popovici O. C., Călin A. C. [2014], FDI theories: A location-based approach, *Romanian Economic Journal*, 17(53): 3–24.
- Rostow W. W. [1960], *The stages of economic growth: A non-communist manifesto*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sabir S., Rafique A., Abbas K. [2019], Institutions and FDI: Evidence from developed and developing countries, *Financial Innovation*, 5(1): 8.
- Sachs J. D., Warner A. [1995], Economic reform and the process of global integration, *Brookings Papers on Economic Activity*, 1: 2–3.
- Seyoum B. [2011], Informal institutions and foreign direct investment, *Journal of Economic Issues*, 45(4): 917–940.
- Starzyńska D. [2012], *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a konkurencyjność przedsiębiorstw przemysłowych w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Tintin C. [2011], *Do institutions matter for FDI? Evidence from Central and Eastern European countries*, ETSG Papers.
- Veblen T. [1899], *The theory of the leisure class: An economic study in the evolution of institutions*, Macmillan.
- Wacziarg R., Welch K. H. [2008], Trade liberalization and growth: New evidence, *The World Bank Economic Review*, 22(2): 187–231.
- Wilhelms S. K. S. [1998a], Foreign direct investment and its determinants in emerging economies, *African Economic Policy Paper Discussion Paper*, 9: 1–52.
- Wilhelms S. K. S. [1998b], *Institutional FDI fitness: Determinants of foreign direct investment to emerging economies*, Fletcher School of Law and Diplomacy.
- Williamson O. E. [2000], The New Institutional Economics: Taking stock, looking ahead, *Journal of Economic Literature*, 38(3): 595–613.
- World Development Indicators [2024], *World Bank Database*, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (dostęp: 20.01.2024).